

Pomnik Powstańca w Chorzowie

2025-11-19 13:46 Miejsca pamięci

*Zadanie Powstań! Konserwacja i remont Pomnika Powstańca Śląskiego
w Chorzowie połączone z edukacją społeczną na rzecz pamięci historycznej.
Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z
Funduszu Promocji Kultury - państwowego funduszu celowego.*

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Na terenie Chorzowa znajduje się wiele obiektów memoratywnych upamiętniających ważne dla naszego miasta wydarzenia historyczne, postacie oraz miejsca. Większość z nich jest związana z powstaniami śląskim z lat 1848-1849 oraz z II wojną światową. Najczęściej mają one formę pomników i tablic pamiątkowych, ale są to także liczne nagrobki osób związanych z tymi wydarzeniami. W okresie międzywojennym powstało wiele trwałych upamiętnień trzech śląskich powstańczych zrywów, a zwłaszcza trzeciego, które doprowadziło, mimo niekorzystnego wyniku plebiscytu z marca 1921 r. do przyłączenia do Polski znacznej części Górnego Śląska, w tym ważnych obszarów przemysłowych. Aby godnie upamiętnić te wydarzenia już w 1927 r. na placu przy budynku Poczty Głównej (w miejscu dzisiejszej fontanny) i słynnych schodów prowadzących na wiadukt w kierunku huty „Królewska”, stanął Pomnik Powstańca Śląskiego, symbolizujący walkę i ciężką pracę ludu śląskiego, dążącego do przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Projektantem monumentu odsłoniętego uroczystie 2 października 1927 r. w obecności ówczesnego prezydenta RP Ignacego Mościckiego był

krakowski artysta rzeźbiarz Stefan Zbigniewicz, a wykonawcą rzeźbiarz Wincenty Chorembalski z Zawichostu. Pomnik przedstawiał powstańca – muskularnego hutnika, do pasa obnażonego, mającego twarz Juliusza Ligonia, poety – kowala pracującego w hucie Królewska, ubranego w duży skórzany fartuch hutniczy. W lewej ręce trzymał młot kowalski, wsparty na kowadle zaś w prawej uniesiony lekko miecz skierowany w kierunku niemieckiego wówczas Bytomia. Niestety pomnik został zniszczony we wrześniu 1939 r. Po wojnie w 1946 r. na zachowanym pustym cokole ustawiono tzw. statuę Orła Białego ku czci wszystkich poległych powstańców. Stała ona w tym miejscu do początków lat 70. ubiegłego wieku. Wówczas podjęto decyzję o rekonstrukcji przedwojennego monumentu, lecz wybrano dla niej inną lokalizację na placu obok dawnej Hali Targowej z 1905 r., zabudowań rzeźni z 1901 r. i miejskiego targowiska na dzisiejszym Placu Powstańców Śląskich. Miejskie targowisko w latach 60-tych XX w. przeniesiono na ul. Barską, a hali targowej nadano nowy socrealistyczny kostium architektoniczny. Nowy pomnik przy zachowaniu zasadniczych cech pierwotnego założenia zrekonstruowany został przez chorzowskich artystów rzeźbiarzy: Henryka Goraja i Tadeusza Ślimakowskiego. Założenie architektoniczne placu z sześcioma pylonami (2 x po 3) symbolizującymi trzy zrywy powstańcze, usytuowanymi wokół pomnika wykonane zostało wg projektu prof. Adama Lisika. Sam brązowy odlew pomnika wysoki na 4,70 m i wadze 3,8 tony ponownie jak ten przedwojenny również ma twarz Juliusza Ligonia. Odlana w Gliwickich Zakładach Urządzeń Technicznych postać stanęła na granitowym postumencie o wysokości 3,5 m ustawionym w centralnym punkcie placu. Tym razem postać powstańca – hutnika twarz ma skierowaną w kierunku huty, w której Ligoń pracował, a trzymany w prawej ręce miecz jest opuszczony i oparty o jego nogę. Zmiana układu miecza uświadamia nam, że rezultaty walki powstańczej zostały w pełni zrealizowane. Uroczyste odsłonięcie bodaj największego w mieście pomnika miało miejsce 1 września 1971 r. w 32. rocznicę agresji Niemiec na Polskę oraz 50. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego. Od tego momentu jeden z największych placów i pomników w mieście stał się główną areną wielu wydarzeń patriotyczno-politycznych i rocznicowych. Przy okazji odsłonięcia pomnika Społeczny Komitet Upiększania Miasta w Chorzowie zlecił wykonanie pamiątkowych statuetek, odlewanych tabliczek z wizerunkiem pomnika oraz okolicznościowych przypinek. Niestety długoletnia eksploatacja tego miejsca, jak i prace związane z przebudową węzła komunikacyjnego przy ul. Katowickiej, Krakusa, Metalowców i 3 Maja spowodowały potrzebę renowacji samego pomnika, jak i jego otoczenia.

Warto w tym miejscu wspomnieć, że jeszcze przed scaleniem i powstaniem miasta Chorzów w 1934 r. na terenie gminy wiejskiej Chorzów na Placu św. Jana nieopodal dzisiejszej Szkoły Podstawowej nr 24 im. Powstańców Śląskich stał od 1928 r. pomnik poświęcony powstańcom, a zniszczony w 1939 r. To właśnie na terenie Chorzowa Starego mamy największą ilość powstańczych mogił, a budynek szkoły był miejscem spotkań Polskiej Organizacji Wojskowej z działaczami polskiego Komitetu Plebiscytowego.

Organizowano w niej również oddziały powstańcze oraz gromadzono broń i amunicję.

Również na terenie dawnej gminy robotniczej Nowe Hajduki na skwerze pomiędzy ulicami Dąbrowskiego i Omańkowskiej stała mała tablica pamiątkowa upamiętniająca przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Również i ona zniszczona została we wrześniu 1939 r.

Druga liczna grupa upamiętnień dotyczy wydarzeń i ofiar z czasów II wojny światowej. Do nich należą m.in. pomniki na cmentarzach parafialnych św. Jadwigi Śląskiej, Ducha Świętego, a także Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Marii Magdaleny. W okresie międzywojennym Chorzów uznano za miasto szczególnie zagrożone w przypadku wybuchu wojny. Z tego powodu od 1922 r., aż do wybuchu wojny w 1939 r. w mieście stacjonował 75. Pułk Piechoty, dla którego w 1934 r. oddano do użytku nowe koszary. Rozpoczęcie niemieckiej agresji na Polskę 1 września 1939 r. nie spowodowała regularnych walk wojska na terenie Chorzowa. Nie spowodowała ona również żadnych większych strat materialnych, ale nie obyło się bez strat ludzkich. W obronie miasta stanęły wówczas oddziały samoobrony powstańczej, młodzież oraz harcerze. Ocenia się, że we wrześniu 1939 r. zginęło w walkach i późniejszych egzekucjach co najmniej 49 chorzowian. Czasy okupacji niemieckiej i wojny pochłonęły dalsze ofiary, w tym wielu mieszkańców naszego miasta.

